

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PUBLIC EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2022

2-son

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

	TAHRIRIYAT	
	4	Ilm izlash, ijod qilish – inson kashf etgan amallar, faoliyatlar ichida eng serzahmati
	TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI	
N.Abdullayeva	5	Pedagogik mas'uliyatni shakllantirish – kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning integral komponenti sifatida
A.Rasulov	10	Umumiy o'rta ta'lim maktablarida zamonaviy ta'lim klassteri sharoitida iqtisodiyot bilim asoslari fani o'qitishning zarurligi
D.Axmadjonov	13	Akseologik yondashuv asosida bag'rikenglik kompetensiyasini rivojlantirish
T.Sultonov	17	Ilk boshlang'ich ta'lim pedagogikasining muhim jihatlari va ularning izohlari
S.Toshboyev	21	Ta'limda innovatsiyalar va ularning tahlili
	TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI	
J.Ravshanov	25	O'quvchilarda tahliliy kompetensiyalarni shakllantirishda an'anaviy ta'lim metodlaridan foydalanish
K.Abdullayev	27	Adabiyot darslarida tarix, tasviriy san'at, musiqa fani materiallaridan foydalanishning pedagogik-psixologik asoslari
H.Bakiyeva	31	Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarning lingvistik kompetensiyasini shakllantirish
M.Mamadjanova	34	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisini mantiqiy masalalarni yechishga metodik tayyorgarligini ta'minlash
G'.Nabiyev	38	Maktab o'quvchilarida tadbirkorlik qobiliyatlarini shakllantirish
Z.Umarova	40	Umumiy o'rta ta'lim maktablarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish metodikasi
D.Ismoilova	44	K.D.Ushinskiyning pedagogik merosini o'qitish interfaol metodlar
	TA'LIM SIFATI: MAZMUN VA MOHIYAT	
Sh.Qo'qonboyeva	47	Bo'lajak fizika o'qituvchilarining boshlang'ich kasbiy kompetentligining shakllanganlik darajasini aniqlash
	ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI	
R.Musurmonov A.Suyarov	52	Ta'lim jarayonida zamonaviy yondashuv imkoniyatlari
F.Maxmudova	56	Ta'limda integrativ yondashuvni tashkil etish pedagogik muammo sifatida
D.Ximmataliyev B.Xayridinov	59	Masofaviy ta'limda zamonaviy axborot va kommunikatsiya vositalarining ahamiyati
S.Qorayev N.Tirkashev	62	Kompetensiyaviy ta'lim – o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarida sifat uyg'unligining asosi
A.Abdullayev	65	Professional ta'lim tizimida arxitekturaviy loyihalashni o'rgatishda interfaol metodlardan foydalanish
I.Qodirov	68	Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari asosida tarix darslarinin samarali tashkil etish

S.Akbarova	71	Kredit-modul tizimida ta'limning samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalarni qo'llash
Y.Sultanov	76	3D texnologiyasi asosida "Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashtirish va avtomatlashtirish" fanini o'qitishning metodikasini takomillashtirish
	MILLIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI	
B.Narzullayeva	80	Millatlararo do'stlik aloqalarini rivojlantirishda mahallaning o'rni
S.Muxammadiyeva	83	Talabalarni tarbiyalashda Ahmad Yassaviyning e'tiqod tarbiyasi haqidagi fikrlaridan foydalanish
	TA'LIMDA MENEJMENT	
F.Jumanova	87	Yangi O'zbekistonda bo'lajak o'qituvchilarning boshqaruv kompetentligini rivojlantirish mazmuni
	HUQUQ VA HUQUQIY TARBIYA	
M.Jo'raxo'jayev	90	Imkoniyati cheklangan bolalar uyda yakka tartibdagi ta'limni tashkil etishning me'yoriy-huquqiy asoslari
	MAKTABGACHA TA'LIM	
G.Nazirova V.Ganiyeva	95	Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarida ijtimoiy kompetensiyani shakllantirish yo'llari
D.Ganiyeva	99	Maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy rivojlantirishda intellektual o'yinlarning ahamiyati
S.Achilova	103	Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy fazilatlarini rivojlantirish xususiyatlari
D.Xalkuziyeva	107	Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga axloqiy-irodaviy tayyorlashning pedagogik va psixologik jihatlari
G.Mo'minova	110	Maktabgacha yoshdagi bolalar axloqiy va irodaviy fazilatlarini tarbiyalashda o'yinning ahamiyati
Sh.Ibragimova	114	Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv, intellektual va shaxsiy rivojlanish sohalar
F.Abdug'opirova	119	Kognitiv faoliyatni rivojlantirish orqali maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlash – pedagogik muammo sifatida
	PSIXOLOGIYA	
N.Abdullayeva	124	O'smir o'quvchilarda mustaqillik fenomeni va uning konformlilik orqali tushuntirilishi
	QIYOSIY PEDAGOGIKA	
K.Abrorxonova D.Yunusova	127	O'zbekiston ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida Finlandiya tajribasidan foydalanish istiqbollari
	СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ	
Г. Тожибоева	131	Диагностика профессиональной компетентности будущих учителей начальных классов вопросах развития речи школьников
	МЕНЕЖМЕНТ В ОБРАЗОВАНИИ	
A. Margupov	138	Управленческая деятельность – как необходимая составная часть руководителя

Fotima JUMANOVA,

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti,

“Pedagogika va menejment” kafedrası mudiri, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

YANGI O‘ZBEKISTONDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING BOSHQARUV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MAZMUNI

Annotatsiya

Ushbu maqola bo‘ljak o‘qituvchilarda innovatsion kompetentlikni rivojlantirish mazmuni, metodlari, shakllari va innovatsion ta‘lim haqida bo‘lib, maqolada ijtimoiy tajribani didaktik loyihalash muammosi barkamol inson shaxsi nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar. Didaktika, loyihalash, innovatsiya, ta‘lim, boshqaruv jarayonlari.

Статья посвящена содержанию, методам и формам развития инновационных компетенций у будущих учителей и инновационного образования, в статье анализируется проблема дидактического проектирования социального опыта с точки зрения компетентной человеческой личности.

Ключевые слова. Дидактика, дизайн, инновации, образование, процессы управления.

The article is devoted to the content, methods and forms of development of innovative competencies among future and innovative education, the article analyzes the problem of didactic design of social experience from the point of view of a competent human personality.

Key words. Didactics, design, innovation, education, management processes.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ilgari surilayotgan islohotlar o‘qituvchilarning Yangi O‘zbekiston jamiyatidagi nufuzi va mavqeini yanada oshirishga xizmat qiladi. Ularning o‘z kasbiga mehri va sadoqatini mustahkamlab, ishlayotgan ta‘lim dargohida kasbiy faoliyat bilan shug‘ullanib, jamiyat ardog‘ida bo‘lishiga sharoit yaratadi. Ta‘lim sohasida amalga oshirilgan islohotlarning asosiy maqsadi ma‘naviy boy va barkamol, zamonaviy bilimlarga ega bo‘lgan, mustaqil fikrovchi kadrlarni tayyorlash hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha “Harakatlar strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni”da ta‘kidlanganidek, “Uzluksiz ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta‘lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish” kabi masalalar bosh maqsadimiz bo‘lmog‘i lozim¹.

Uzluksiz ta‘limda barkamol inson shaxsi va ijtimoiy tajriba tizimida didaktik loyihalash muammosini tahlil qilish quyidagi qiyinchiliklarni oldindan payqash hamda ajratishga imkon beradi: pedagogika fanida haligacha barkamol inson tushunchasi atroflicha tahlil qilinib, uning mazmuni va hajmi aniqlanganicha yo‘q; qolaversa, barkamol inson shax-

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. // Harakatlar strategiyasi asosida jadal taraqqiyot va yangilanish sari. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017.

sini tarbiyalashda ijtimoiy tajribaning ahamiyati, ularning o‘zaro aloqadorligi pedagogik jihatdan o‘rganilgan emas. Muammoning yana bir tomoni: “barkamol inson shaxsi” va “har tomonlama garmonik rivojlangan shaxs” tushunchalari bir narsami? Agar bu ikki tushuncha alohida-alohida hodisalar sifatida qaralsa, unda ularning o‘xshash va farqli tomonlari nimalardan iborat ekanligini aniqlashdan iborat.

Yangi ijtimoiy munosabatlarning innovatsion xarakterdagi ta’lim dasturlarida aks etishi pedagoglar, o‘quvchilar hamda ularning ota-onalari o‘rtasida o‘zaro hamkorlikning yuzaga kelishi bilan tavsiflanadi. Innovatsion xarakterga ega ta’limiy dasturlarni amaliyotga tatbiq etishda pedagogik jamoa va ota-onalarning ta’lim tizimi boshqaruv organlari, davlat va mahalliy tashkilotlari, shuningdek, ijtimoiy va tijorat yo‘nalishlarida faoliyat yurituvchi muassasalarning birdek faol ishtiroki ta’minlanadi.

Ta’lim muassasasini boshqarish uning faoliyatini ta’lim xizmati ko‘rsatuvchilar – ishlab chiqaruvchilar (ilmiy pedagogik, pedagog kadrlar) va talabgorlar (o‘qitilayotganlar, ularning ota-onalari, xodimlarini buyurtma qiluvchilar) tomonidan nazorat qilish hisoblanadi. O‘z-o‘zini nazorat qilish natijalari oliy ta’lim muassasasini rivojlantirish rejasini ishlab chiqish va amalga oshirishga asos bo‘lib xizmat qiladi. Pedagogik muloqot, ta’lim-tarbiya jarayonini boshqarishning ta’sirchan usuli bo‘lib, ishontirish, asoslash va muntazam nazorat qilishdan iborat. Pedagogik muloqot jarayonida o‘qituvchi ta’limiy, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi vazifalarni bajaradi. Uning samaradorligi esa o‘qituvchining tanlagan metodi va talabalarni yo‘naltirishiga bog‘liq. Muntazam nazorat “qayta aloqa” vazifasini bajaradi va quyidagi maqsadga qaratiladi:

- o‘qituvchining rejalashtirilgan o‘quv maqsadlarini o‘rganishdagi natijalarini belgilash va baholash;
- ta’lim natijalari pastligi sababini aniqlash;
- ta’lim-tarbiya jarayonining borishini baholash va uni tartibga solish chora-tadbirlarini amalga oshirish.

Yuqorida keltirilgan ma’lumotlarga asoslangan holda aytish mumkinki, o‘qituvchi ta’lim sifatini oshirishda innovatsion yondashuvlarga asoslanishi, shaxsiy sifatlariga ega bo‘lishi, ixtiyoriy vaziyatlarda o‘zini-o‘zi nazorat qila olishi, shuningdek, tarbiyaviy munosabatlarni e’tiborga olgan holda faoliyat olib borishi, turli xil masalalarni va muammolarni hal etishda mavjud huquqiy-me’yoriy mezonlarga asoslanishi zarur bo‘lib, bular o‘qituvchining boshqaruv kompetentligini ifodalaydi.

O‘qituvchining boshqaruv kompetentligi uning ma’naviy dunyoqarashi, psixologik-pedagogik va tashkiliy-texnologik salohiyati, ya’ni uning kasbiy imkoniyatlari salohiyatini tasvirlaydi. Boshqaruv faoliyati jarayonining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o‘qituvchining boshqaruv faoliyati jarayonining holati va samaradorligini aniqlash mumkin.

Tadqiqotlarda o‘qituvchi shaxsiy kompetentligining asosiy yo‘nalishlariga boshqaruvda tizimli yondashuvni tatbiq etish; boshqaruv funktsiyalari, vositalari, metodlarining mazmun-mohiyati va ahamiyati va ularni amalga oshirish usullarini; rahbarlik uslublari va ulardan oqilona foydalanishni; maktab va jamoatchilik o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarning asoslarini; me’yoriy hujjatlar bilan ishlash va maktab faoliyatining reglamenti asoslarini; ta’lim menejmenti asoslarini; axborot texnologiyalari va kommunikatsion vositalardan foydalanishni; ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etish masalalarini; davlat ta’lim standartlari va ularni amaliyotga tatbiq etish mezonlarini; ta’lim muassasasi faoliyati monitoringini yuritishni; axborotlar to‘plash metodlari va ulardan foydalanishni zaruriy tushunchalarga ega bo‘lishi ko‘rsatiladi.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarda pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligini ikki tizim, ya'ni bilishi zarur bo'lgan tushunchalar va o'zlashtirishi zarur bo'lgan ko'nikmalar orqali ifodalanayotganini, aniqrog'i o'qituvchida shakllanishi zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar orqali tavsiflanayotganini inobatga olib, ta'lim muassasasida hamkorlikdagi boshqaruvni tashkil etish, pedagog xodimlarni kasbiy va shaxsiy jihatdan rivojlantirish, ma'naviy boyitish hamda intellektual qobiliyatlarini yanada rivojlantirishga yo'naltirilgan qulay ta'limiy muhitni barqarorlashtirish zaruriyatidan kelib chiqib, o'qituvchi kasbiy kompetentligining quyidagi asosiy komponentlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

- o'z faoliyati va ta'lim muassasasi faoliyati samaradorligini tahlil qilish va obyektiv baholashga xizmat qiluvchi reflektiv ko'nikmalar;

- o'z faoliyati va o'zaro munosabatlar jarayonidagi xatti-harakatlarining natijalarini hamda tarbiyaviy munosabatlar jarayoniga tayyorgarligini his etishni ifodalovchi oldindan ko'rish ko'nikmalari;

- boshqaruv jarayonlarida vujudga kelishi mumkin bo'lgan muammoli vaziyatlarda subyektlar faolligini ta'minlash va faoliyatini muvofiqlashtirish ko'nikmasi;

- boshqaruv jarayonlarida mavjud sun'iy to'siq va qarama-qarshiliklar jamoadagi ongli intizomga salbiy ta'sir ko'rsatishining oldini olish ko'nikmasi;

- hamkorlikda faoliyat ko'rsatish va vaziyatlarga ko'ra rahbarlik uslublaridan oqilona foydalanish ko'nikmasi;

- muloqotga oson kirishish ko'nikmasi;

Barkamol inson shaxsi va ijtimoiy tajriba tizimida o'rganiladigan muammoning dolzarb, ammo o'ta qiyinligini hisobga olib, o'z tadqiqotimizda mantiqiylikdan tarixiylikka va aksincha, tarixiylikdan mantiqiylikka o'tish tamoyillariga rioya qildik. Binobarin, avvalo, barkamol inson shaxsi to'g'risidagi eng so'nggi fikrlarga to'xtalgan holda, o'z fikrimini "har tomonlama garmonik rivojlangan shaxs" tushunchasi bilan taqqoslaymiz. Shu yo'l bilan ularning o'xshash va farqli tomonlarini ajratamiz. Keyin barkamol inson shaxsi va ijtimoiy tajriba o'rtasidagi tutash tamoyillarni belgilaymiz. Bu, o'z navbatida, didaktik loyihalashning barkamol inson shaxsini tarbiyalash ehtiyojlariga mosligi xususida fikr yuritishimizga imkoniyat yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. // Harakatlar strategiyasi asosida jadal taraqqiyot va yangilanish sari. – T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017.

2. Топоровский В.П. Развитие региональной системы оценки качества профессионального образования // Развитие профессионального образования: новое качество: сборник научных статей / под.науч. ред. С.В. Тарасова. Гатчина: Изд-во ГИЭФПТ, 2016. – С. 123-133.

3. Макаров А.И. Модель педагогического процесса: факторы психологии понимания и возникновения смыслов // Человек и образование. – 2014. № 1 (38). – С. 79-84.

4. To'xtaxo'jayeva M.X. Pedagogika. – T., O'qituvchi, 2008-y.